

MEMLÛK TARİHÇİLİĞİNDE BİR ÜSLUP UNSURU: EL-‘ACÂİB VEL-GARÂİB

Samira KORTANTAMER

Türk Tarihinde önemli bir yeri olan Memlûk Devleti döneminde, en bol eser verilen bilim dalları arasında tarihin bulunduğu göze çarpmaktadır¹. Nitekim birçoğu kaybolduğu halde, yine de elimize Memlûk döneminde yazılmış çok sayıda eser geçmiş bulunmaktadır. Eser sayısında görülen bu büyük artışın dışında Memlûk tarihçiliğinin bir başka özelliği de dikkat çekmektedir: Arap tarihçiliğinde ilk defa din bilimi eğitimi gören tarihçiler dışında, ilmiye sınıfından olmayan küçük memurlar ve ordu mensupları, tarih kitapları yazmaya başlamışlardır. Memlûk tarihçiliğinin klasik Arap tarihçiliğinden ayrıldığı bir başka noktayı ise dil ve üsluptaki değişiklikler teşkil etmektedir². Bu durum kendini şöyle göstermektedir: Arap tarihçiliğinde kullanılan fasîh Arapçanın yerine birçok Memlûk tarihçisi eserinde mahallî lehçe ve günlük konuşma dilini giderek daha çok kullanmaktadır³. Üsluba gelince: Arap tarihçiliğinde tek tük yer alan

¹ Bkz. Samira Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, I, 1983, s.31; Ulrich Haarmann, *Quellenstudien zur frühen Mamlukenzeit*, Freiburg 1969, s. 85, 129-130; D.P. Little, *An Introduction to Mamluk Historiography*, Montreal 1970, s.1.

² Bu konu ile ilgili bilgi için bkz. Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, I, s.33; Barbara Schäfer, *Beiträge zur mamlukischen Historiographie nach dem Tode al-Malik an-Nâsirs. Mit einer Teiledition der Chronik Şams ad-Dîn aş-Şucâis*, Freiburg 1971, s. 112-115; S. Kortantamer, *Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der Chronik des Mufaddal b. Abî'l-Fadâ'il*, Freiburg 1973, s. 42-46.

³ Bu genellikle “Orta Arapça” diye adlandırılan dil hakkında bkz. Joshua Blau, “The Importance of Middle Arabic Dialects for the History of Arabic”, *Scripta Hierosolimitana*. cild 9, 1961, s. 206-228; Haarmann, *Quellenstudien*, s. 204-205; Schäfer, *Beiträge*, s.112-115; Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğine”, *Tarih İncelemeleri Dergisi I*, s. 33; Kortantamer, *Ägypten*, s. 42-46.

anekdotlar (nukat), nâdir olan şeyler ile olaylar (nevâdir) ve ‘acâib ve garâib’ler Memlûk tarihçiliğinde büyük bir artış arz etmektedir.

Memlûk tarihçiliğinde en göze çarpan ve birbirleriyle bağlantılı olan bu özelliklerinin, yani tarih yazıcılığındaki büyük artışın, ilmiye sınıfından olmayan kişilerin tarih yazarlarına katılmalarının ve dil ile üsluptaki değişikliklerin sebepleri çok kısa ve basit bir biçimde ifade edilebilir: Bu bir arz ve talep meselesiydi. Memlûklarda çok sayıda tarih eserleri yazılıyordu; çünkü geniş bir okuyucu kitlesi vardı. Tarih kitaplarının piyasası olduğu için çeşitli sosyal kesimlere ve mesleklere mensup olan kişiler ilmî bir eğitim görmeden maddî avantajlar elde etmek ve para kazanmak için çekinmeden kaleme sarılmışlardı. Yazarlar, geniş bir okuyucu kitlesine hitap ettikleri ve kitaplarını satmak istedikleri için eserlerini okuyucuların zevkine göre tertiplemeleri gerektiğini biliyorlardı. Bu noktada Memlûk dönemindeki okuyucunun bir tarih eserinden neler beklediği sorusu akla gelmektedir. Memlûk tarihçiliğinin klasik Arap tarihçiliğinden farklı yanları bu sorunun cevabını bulmaya yardımcı olabilir. Memlûk tarih eserlerinde gözümüze çarpan içerik ve biçim farklılıkları elbetteki okuyucunun zevkine göre ortaya çıkmıştır. Anlatılan olayların seçimi ile mahiyeti ve kullanılan üslup, okuyucunun hoşlandığı şekle göre ayarlanmıştı.

Memlûk tarih eserlerinin⁴ muhtevaları incelendiği zaman okuyucunun bir tarih eserinden hem bilgi ve haber hem de eğlence beklediği görülüyor. Yani okuyucu, hem kendi devletindeki ve biraz da dışdünyadaki olaylardan haberdar olmak, hem de sıkılmadan kitabı okumak istiyordu. Memlûk Devletinde yazılan tarih kitaplarını bugünkü gazetelere benzetebiliriz: Okuyucu hem siyasî, ekonomik ve sosyal hayattan haberler

⁴ Memlûk tarihçileri, eserlerini genellikle “el-havâdis vel-vefeyât” diye adlandırılan türde yazdılar: Her yılın siyâsî, ekonomik ve sosyal olayları kronolojik bir biçimde aktarıyordu ve her senenin sonunda o yılda ölen kişilerin adları ve kısa biyografileri veriliyordu; bkz. Kortantamer, “Memlûk Tarihçiliğine”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, I s. 32-33.

almak istiyor, hem de eğlenmek için bugünkü magazin haberleri gibi konuları okumayı arzu ediyordu. Memlûk tarihçiliğinde siyasî, ekonomik ve sosyal hayatla ilgili haberler aşağı yukarı şu konulardan oluşurlardı: Sultanın tahta çıkışı, kararları, emirleri, seferleri, yaptırdığı mimarî eserler, tayinleri, azlleri, ölümü, komşu devletlerin durumu ve onların Memlûk Devleti ile olan ilişkileri, elçilerin gelip gitmesi, savaşlar, anlaşmalar saraydaki ve üst yönetim mensupları arasındaki çentrikalar, tarım mahsulleri, fiyat artış veya düşüşleri, enflasyon, Nil'in yükselişi veya alçalması, âfetler, hastalıklar, vebâ, düğünler, şenlikler, isyanlar, para, para ayarı ve vefeyât adı altında önemli kişilerin kısa biyografileri. Okuyucunun sıkılmasının önlenmesi ve onun eğlendirilmesi için anekdotlar, şiirler, hikayeler ve olağanüstü olaylardan bahseden öykülere başvurulurdu. Kuru ve sabit tarih olaylarının anlatımı bu öğelerle daha canlı, daha renkli olurdu; bu hikayeler bazen anlatılan tarihî olaya bağlantılı olup ona açıklık getirirlerdi; bazen ise bambaşka konuları içerip açıkca okuyucuyu eğlendirmek ve ona hoşça vakit geçirmek amacıyla metine serpilmiş olurlardı. Okuyucunun dikkatini çekmek, onu eğlendirmek ve ona hoşça vakit geçirmek için kullanılan unsurların arasında el- 'Acâib vel-Garâib'ler önemli bir yer tutarlar. Bununla isminden anlaşıldığı gibi şaşılacak garip şeyler, olaylar ve durumlar kasedediliyor. İnsanları hayrete düşüren bu 'acâib ve garâib'lerin konuları şu başlıklar altına toplanılabilirler: İnsanlarda, hayvanlarda ve doğudaki garip şeyler, gelecek hakkında bilgi, ilgi çekici tesadüfler ve karşılaştırmalar, harfler ile sayılar ve onların anlamı ve kaderin cilvesi olarak gösterilen hadiseler.

Bu konuyu ele almamızın nedeni hem Memlûk tarihçilik araştırmalarına bir katkıda bulunmak hem de Memlûk Devleti'ndeki toplum hayatına biraz ışık tutmaktır; çünkü tarihçilerin bu üslubu, okuyucunun zevkini, merakını ve ilgisini aksettirmektedir. Zira tarihçiler, çok satılan bu tarih kitaplarının konularını geniş bir okuyucu kitlesine hitap ettiklerinden dolayı çeşitli sosyal sınıflara mensup okuyucuların zevklerine göre seçerlerdi. Tarihçilerin, eğlendirmek için veya ibret alınsın diye

bahsettikleri konuların seçiminden, içeriğinden ve anlatım tarzından halkın zevkleri, gelenekleri ve inançları hakkında da bilgi edinilebilmektedir.

Memlûk tarihçiliğinde el-‘Acâib vel-Garâib’lerin arasında en çok yer verilen ve böylece okuyucunun en çok ilgisini çeken konuları, insanlarla, hayvanlarla ve tabiatla ilgili garip şeyler ve olaylar oluşturmaktadır. Zaten çevreleriyle ilgili alışılmamış durumlar ve olaylar hakkındaki haberler her zaman insanların meraklarını uyandırmıştır. Tarihçilerin insanlarla ilgili alışılmamış olaylarda, en çok anlattıkları hadiseleri doğumla ilgili garip durumlar oluşturmaktadır. Bir batında birkaç bebeğinin doğumu her zaman okuyucunun dikkatini çekmiştir; meselâ el-Makrîzî, Dimeşk’te hamileliği dört ay on gün süren bir kadının yedi erkek ve dört kız çocuğu dünyaya getirdiğinden, bebeklerin sonradan öldüklerinden annelerinin ise hayatta kaldığından bahseder⁵. Bir başka yerde tarihçi, bir kadının yetmiş günlük bir hamilelik süresinden sonra 14 kız ve erkek bebek doğurduğunu anlatır⁶. Eş-Şucâ‘î, Kahire’de bir kadının bir batında 14 bebek dünyaya getirdikten sonra yavrularıyla öldüğünden söz eder⁷. Günümüzde gazetelerde magazin haberi olarak verilen anormal doğumlar insanların dikkatlerini nasıl çekmekteyse Memlûk döneminde de bu tür haberler okuyucunun ilgisini celbederdi, iki başlı dört elli bir bebeğinin doğumu⁸ veya iki başlı, dört gözlü, dört ayaklı ve dört elli bir bebeğinin doğumu⁹ veya iki başlı, tek göğüslü yapışık ikizlerin doğumu¹⁰ veya hilkat garibesi olarak bir bebek yerine onun büyüklüğünde bir kurbağının doğumu¹¹ gibi.

Alışılmamış, garip davranışlar ve olaylar da okuyucunun merakını

⁵ Bkz. Takî ed-Dîn Ahmed b. ‘Alî el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma‘rifet Duvel el-Mulûk*, nşr. M.M. Ziyâde, Kahire 1934–1958, cild I, s. 604.

⁶ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, nşr. A. ‘Aşûr, cild III, s. 35.

⁷ Bkz. Şems ed-Dîn eş-Şucâ‘î, *Târih el-Melik en-Nâsır Muhammed Kalavun es-Sâlihî ve Evlâdihî*, nşr. B. Schäfer, Wiesbaden 1977, s. 97.

⁸ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s. 636.

⁹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s. 517.

¹⁰ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s.535.

¹¹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s.921.

uyandırırđı, Haleb’de cemaatla namaz kılan bir kişinin önüne geöen ve onu devamlı rahatsız etmeye çalışan ama başaramayan bir adamın yüzünün sonunda bir domuz suratına dönuřmesi¹² veya Kahire’de bir grup insanın gizlice mezarlardan ölüleri çıkarttıktan sonra onları kaynatıp yağlarını satmaları gibi¹³.

Memlûk okuyucusu için insanlarla ilgili garip Şeylerden başka hayvanlarla ilgili alışılmamış durumlar da merak konusunu oluştururdu, meselâ konuşan öküzün hikayesi gibi. El-Makrîzî olayı Şöyle aktarır: “Dimeşk köylerinden olan Cubbet ‘Usâl adlı bir köyde Muharrem ayında (695/ 10 Kasım-9 Aralık 1295) garip bir Şey oldu. Köy halkından bir genç, bir öküzü su içmeye götürdü. Öküz, su içtikten sonra Allah’a Őükr etti. Bunu duyan delikanlı Őařırdı ve köyde anlattı ama kimse ona inanmadı. Ertesi gün öküzün sahibi bu sefer öküzü su içmeye götürdü; öküz içtikten sonra yine Allah’a Őükr etti. Öküzün sahibi de bu olayı köyde yaydı. Üçüncü günde öküzün sahibi onu su içirtmek için götürürken bütün köy ehali onlara katıldı ve öküzün su içtikten sonra Allah’a Őükrettiğini herkes duydu. Bunun üzerine bir köylü hayvana yaklaşıp ona bir Şey sordu; öküz de herkesin duyabileceği biçimde Şu cevabı verdi: ‘Ulu Allah ümmet için yedi yıl süren bir kıtlık düşünmüştü, ama Hz.Peygamberin Őefaati ile onu bolluğa çevirdi’. Hz. Peygamber ona, yani öküze, bu haberi insanlara tebliğ etme emrini vermişti. Bunun üzerine öküz Hz. Peygambere Şöyle bir soru sormuştu: ‘Ey Allahın Resûlu! İnsanlar doğru söylediğimi nasıl bilecekler?’ Hz. Peygamber de ona Şu cevabı vermişti: ‘Bu haberi verdikten sonra öleceksin’. Öküz, bunları anlattıktan sonra yüksek bir yere gitti ve düşüp öldü. Köy ehali uğur olsun diye kollarını bölüştükten sonra onu kefenlenip defn ettiler. Kal’at ul-Cebel’e vilayetin kadısı tarafından bu konuda yazılmış bir rapor ulaştı”¹⁴.

¹² Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s.378.

¹³ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s.661.

¹⁴ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s. 811-812.

El-Makrîzî, bir başka yerde konuşan bir kuşdan söz eder, ama bu sefer olayı tarih anlatımı ile bağlantılı olarak vermiştir. Sultan Ferec'in¹⁵ döneminde sultana karşı isyan eden emirlerden biri olan Cekem'den¹⁶ bahseder ve şöyle devam eder: "Bu ayın sonunda (Muharrem 809 H. 18/ Haziran-17 Temmuz 1406) Hamâ şehrinin kadıları, bir kuşun "Allahım, Cekem'i muzaffer et!" dediğinin duyulduğunu kayd ettiler"¹⁷.

Tarihçiler bazen hayvanların insanlara önemli vakalarda nasıl yardım ettiklerinden de söz ederler. Meselâ İbn ed-Devâdârî ve Mufaddal, Moğolların 6.000 askerden oluşan büyük ordusunun 1.400 askerden oluşan Memlûk ordusuna karşı 659H. /1260-61 yılında Hims'da savaşıp yenildiğini anlattıktan sonra sanki bu inanılmaz duruma açıklık getirmek istermişçesine şu olayı aktarırlar: "Emir Bedr ed-Dîn el-Kaymarî'nin şöyle anlattığı rivayet edilir: 'Bu muharebede Hamâ hükümdarı el-Melik el-Mansûrla¹⁸ beraber idim. Moğolların yüzlerine kanatları ile vuran beyaz kuşları kendi gözlerimle gördüm!' Zafer Allah'ın yardımıyla oldu. Bu muharebenin Moğolların büyük sayıları ve Müslümanların küçük sayıları yüzünden 'Ayn Câlût'tan daha muazzam bir muharebe olduğu söylenir"¹⁹.

Bu anlatımda bir tarihî olayın beklenmedik bir şekilde olumlu

¹⁵ Burcî Memlûklarının ikinci sultanı olan el-Melik en-Nâsır Ferec b. Berkuk 1399-1405 ve 1405-1412'te kısa aralıkla iki defa tahta çıkmıştı; bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VI, s. 514-516.

¹⁶ Sultan Ferec'e karşı ayaklanan Halep naibi Emir Cekem, kendisine el-'Âdil lakabını vererek sultanlığını ilân etmişti (17 Şubat 1407) ama iki ay sonra öldürüldü; bkz. Koprıman, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VI, s. 516.

¹⁷ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s. 31.

¹⁸ Eyyûbî soyundan olan el-Melik el-Mansûr Nâsır ed-Dîn Muhammed, 1244 yılından 1284 yılındaki ölümüne kadar Hamâ hükümdarı idi; bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz ed-Durer ve Câmi' el-Gurar*, nşr. U. Haarmann, Kahire 1971, cild 8, s. 265-266.

¹⁹ Bkz. Mufaddal b. Ebî l-Fadâ'il, en-Nehc es-Sedîd ved-Durr el-Ferîd, nşr. E. Blochet, *Patrologia Orientalis*, cild XII, 1982, s. 417-418; İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 68.

sonuçlanmasının nedenleri olarak Allah'ın yardımı ve askerlerin bir vücut halinde savaşmalarından başka yardıma gelen kuşlar da veriliyor. Zor bir savaşta müminlerin imdadına gelen olağanüstü bir yardımın anlatılması her zaman okuyucunun ilgisini çekerdi ve onun hoşuna giderdi. Özellikle Müslümanlar ile kâfirlerin arasında yapılan savaşlarda Allah'ın müminlere kuş, melek veya evliya biçimde gönderdiği yardım motivi çok sevilirdi ve okuyucu tarafından merak ile izlenirdi; meselâ Taberî, meleklerin Bedr savaşında müminlere yardım ettiklerinden bahseder²⁰.

İnsanlarla ilgili acı doğumlar kadar hayvanlardaki de Memlûk okuyucusunun merakını uyandırır. Meselâ Nil'de görülen çok değişik bir hayvan insanların ilgisini o kadar çekmiş olmalı ki tarihçiler manda rengi, deve kulakları, dişi deve gözleri, balık kuyruğu ve satranç taşı gibi dişleri olan bu yaratığı uzun uzun tarif ederler²¹.

Otuz yavruyu birden dünyaya getiren bir dişi köpeğin durumu o kadar çok ilgi çekiyordu ki köpek ve yavruları Memlûk Sultanı en-Nâsır'ın huzuruna bile çıkarıldı; Sultan da onu görünce çok şaşırır²².

Kal'at ul-Cebel'de yeni doğan bir zürafanın bir inek tarafından emzirilmesi²³, Kahire'de bir köpeğinin öldükten sonra bile yirmi gün boyunca yavrularını emzirmesi²⁴ veya tarıma büyük zarar veren farelerin, beyaz ve siyah fareler olarak karşılıklı saflar şeklinde birbirleriyle savaşmaları²⁵ Mısır halkını şaşırtmış ve aynı ölçüde Memlûk okuyucusunun da dikkatini çekmişti.

Memlûk tarihçileri, çoğunlukla siyasî hadiselerden bahseden

²⁰ Bkz. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîh er-Rusul vel-Mulûk*, Kahire 1968, cild 2, s.454.

²¹ Bkz. Mufaddal, en-Nehc, nşr. BLochet, *Patrologia Orientalis*, cild XX, s. 82-85; el-Makrîzî, *Sulûk*, cild I, s. 929-930.

²² Bkz. Mufaddal, *en-Nehc*, nşr. Samira Kortantamer, Freiburg 1973, s. 16.

²³ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s.604.

²⁴ Bkz. Mufaddal, *en-Nehc*, nşr. Kortantamer, s.61.

²⁵ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s. 454-455; IV, s.1140.

eserlerine okuyucuyu eğlendirmek ve ona hoşça vakit geçirtmek için arada sırada koydukları insanlarla ve hayvanlarla ilgili şaşırtıcı şeylerden başka tabiatla ilgili alışılmışın dışındaki olaylardan da söz etmektedirler. Doğuda görülmemiş ve duyulmamış şeylerin anlatılması okuyucuları her zaman hayretler içinde bırakmaktaydı, insan ve hayvan řeklinde²⁶ veya siyah ve tadı acı olan dolu²⁷, kırmızı kar²⁸, renkli yıldızlar²⁹ ve mavi rüzgar³⁰ gibi. Tarihçiler, inanılması güç olaylar arasında 791H./1389 yılında Nişapur'daki korkunç bir zelzele esnasında bütün bir köyün yerinden sükülüp bir başka köyün üzerine düşmesi ve oturmasını³¹ veya Hamâ yakınlarındaki nehirli bir vadinin kenarlarında bulunan iki dağdan birinin yarısının nehire bir taş bile düşürmeden vadiyi geçerek öbür dağa yapıřmasını³² anlatırlar.

Tabiatta yer alan değişiklikler, meselâ havanın aşırı soğuk, sıcak veya yağmurlu olması tarihçiler tarafından aktarılırdı ve okuyucuların merakını uyandırırđı; sözgelişi kışın bile çok az yağmur yağan Kahire'de 843H./1439 yılının Safer ayında (14 Temmuz-11 Ağustos) aşırı derecede yağmurun yağması tarihçiyi o kadar hayrete düşürür ki haberin³³ arkasına "Ama Allah istediğini yapar" ayetini³⁴ ekler; kışı ılık geçen Kahire şehrinde 827H./ 1423-1424 yılının Muharrem ayında (5 Aralık-30 Ocak) öyle bir soğuk olur ki sular donar ve Mukattam dağının üstüne bile kar düşer³⁵. El-Yunînî, Hamâ'da 689H./1290 yılında şaban ayında (9

²⁶ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 9, nşr. H.R.Roemer, Kahire 1960, s. 78

²⁷ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s. 454.

²⁸ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 9, s. 46.

²⁹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s.454.

³⁰ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s.695.

³¹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s. 682-683.

³² Bkz. Mufaddal, en-Nehc, nşr. Blochet, *Patrologia Orientalis*, cild XX, s. 117.

³³ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s.1158.

³⁴ Hac Suresi, 14. âyet.

³⁵ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s.656.

Ağustos-6 Eylül) görülmemiş bir sıcak olduğunu yazar: “Öyle ki cami avlusuna konan bir et parçası pişerdi”³⁶.

Tarihçiler bazen tabiattaki değişiklikleri bir tarihî olaya bağlarlar, meselâ Bağdat’taki son Abbâsî halifesi el-Musta’sım Moğollar tarafından öldürülünce (1258) bir yıldızın kaybolduğu ve ancak Sultan Baybars tarafından Kahire’de yeniden kurulan Abbâsî hilâfetinin ilk halifesi el-Hâkim Biemrillâh’ın hilâfeti ilân edilince (1261) tekrar ortaya çıktığı haberi gibi³⁷.

Uzak ülkelerdeki doğa ile ilgili alışılmamış efsanevî durumlar her zaman okuyucunun dikkatini çekerdi ve onu hayretler içinde bırakırdı; meselâ topraklarda bitki yerine altının yetişmesi gibi. İbn ed-Devâdârî, Hicaz’a gitmek için Mısır’a uğrayan ve yanında çok altın bulunduran Takrûr’ların³⁸ kralından söz ederken onun altın yetiştiren bir ülkeden geldiğini ve orada altının özel topraklarda küçük halkalar, çekirdek veya benzeri şekillerde yetiştiğini de anlatır; ayrıca bunun yalnız hıristiyan olan Takrûr’ların bölgesinde olduğunu ve müslümanlar bu toprakları ellerine geçirdikleri zaman altın yetişmediğini, ancak topraklar tekrar hıristiyanlara verilince altının yeniden çıktığını yazar. Tarihçi burada altının yetişmesinden çok toprağın müslümanlara geçince neden altın yetişmediğine şaşar ve şöyle bir açıklama getirir: “Bu durum en ‘acâib durumlardan biridir. Belki bu durum hıristiyanlara karşı uygulanan fazla baskı yüzünden böyledir”³⁹.

Görüldüğü gibi Memlûk tarihçileri, eserlerinde verdikleri

³⁶ Bkz. Kutb ed-Dîn Ebû l-Feth el-Yunîni, *Zeyl Mir’ât ez-Zamân*, nşr. A. Melkonian, Freiburg 1975, s. 57.

³⁷ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, nşr. U. Haarmann, s. 86; Mufaddal, en-Nehc, nşr. Blochet, *Patrologia Orientalis*, cild XII, s. 434-435.

³⁸ Takrûr, Fransızca Toucouleur, batı Afrika’da Fas’ın güneyinde Senegal devletinde yaşayanlara verilen isimdir; bkz. Yâkût el-Hamavî, *Mu’cam el-Buldân*, Leipzig 1866-1870, cild 1, s. 861; H.Fischer, “The western and central Sudan and east Africa”, *The Cambridge History of Islam*, cild II, s. 347.

³⁹ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 9, nşr. Roemer, s. 316.

haberlerin arasında okuyucuyu celbetmek, merakını uyandırmak ve ona hoşça vakit geçirtmek için insanlar, hayvanlar ve doğada alışılmışın dışında şaşılacak ve garip davranışlar ve olayları anlatmaktadırlar.

Geleceğe yönelik her türlü bilgi eskiden beri insanların ilgisini çekmiştir; bunu bilen Memlûk tarihçileri eserlerinde tarihî hadiseleri anlatırlarken yer yer bazı işaretlerden çıkarak gelecek ile ilgili kehanetleri de vermeyi ihmal etmezler. Doğadaki değişiklikler de böylece gelecekteki bir olayın habercisi olarak da yorumlanırdı, meselâ el-Melik en-Nâsır'ın dünyaya geldiği günün⁴⁰ gecesinde Musul'da üç kuyruklu, büyük, parlak bir yıldız görüldü. Müneccimbaşına bunun anlamı sorulduğu zaman o gecede doğan bir çocuğun üç yerin, yani Mısır, Suriye ve Irak'ın, hâkimi olacağını söyledi⁴¹.

Tahtı gasp eden Sultan Lâçin (1296-1299) kötü idaresi yüzünden emirlerin ve halkın kızgınlıklarını üzerine çekmişti ve el-Eşrefiyye Memlûkları⁴² tarafından katledildi. Öldürüldüğü günün önceki gecesinde Kahire'de gökyüzünde kuyruğu âdetâ yere kadar uzanan bir yıldız görüldü. Sultanın yüzü onu görünce sarardı ve yanında bulunan başkadiya bunun anlamını sordu. O da onun hayırlı bir şeyin habercisi olduğunu söyledi. Sultan ise rahatlamayıp "Her katil⁴³ maktuldur, sözü doğrudur". dedi ve gerçekten de ertesi gün öldürüldü⁴⁴.

İnsanlar doğadaki bazı olayları geleceğe yönelik bir işaret olarak telakki ederler; meselâ el-Melik en-Nâsır'ın⁴⁵ 699H./1299-1300 yılında ordusu ile Suriye'de İlhanlılara karşı savaşmak için bulunduğu sırada onları

⁴⁰ 15 Muharrem 684H./23 Mart 1285.

⁴¹ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, nşr. Haarmann, s. 271-273.

⁴² El-Eşrefiyye Memlûkları, yani el-Melik el-Eşref Halil'in memlûkları.

⁴³ Sultan Lâçin de 1293 yılında Kalavun'un oğlu Sultan el-Melik el-Eşref Halil'in katilleri arasında bulunuyordu.

⁴⁴ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s.863.

⁴⁵ Bahrî Sultanı el-Melik en-Nâsır Muhammed b. Kalavun üç defa tahta çıkmıştı: 1293-1294; 1299-1309; 1310-1341.

perişan eden sel baskınından sonra gökyüzünün çekirge sürüleri ile tamamen kaplanmasını düşmanın gelip onları yenmesinin alâmeti olarak yorumlayan askerleri korkuya kapıldılar ve sonra korkulan başlarına geldi;⁴⁶ veya Kahire’de 762H. yılının Rebiyulahir ayında (8 Şubat-8 Mart 1361) Sultan Hasan⁴⁷ Medresesinin⁴⁸ minarelerinden birinin düşüp okulda bulunan 300 civarında öksüz çocuğun ölümüne neden olması sultanın sonunun geldiği şeklindeki yorumlara yol açtı; tarihçi de bunun bir ay sonra gerçekleştiğini yazmaktadır⁴⁹.

El-Makrîzî 817H./1414-1415 yılının olaylarını verirken Behnesâ⁵⁰ şehrinde vebâ salgının başlayıp bir yıl sürdüğünü anlatıp o arada şehirde görülmedik biçimde çok narenciye ürünü alındığını, fiyatın çok düştüğünü ve başkadının da bununla ilgili şöyle bir açıklama yaptığını yazar: “Eğer bir şehirde narenciye çoğalırrsa o zaman o şehrin yıkılışı çabuklaşır”.⁵¹

İbn ed-Devâdârî, el-Melik en-Nâsır’ın ikinci defa tahtı kaybedip Kerek’te (Suriye’de) bulunduğu sırada (709H./1309-1310) ava çıkıp kırk tane yabani eşek vurması üzerine bunun, yakında onunu birçok düşmanını tutacağı anlamına geldiğini söyler. Sultan en-Nâsır’ın ateşli savunucusu olan İbn ed-Devâdârî, sultanın bir gün avda bir kartalın öldürdüğü bir baykuşu ele geçirdiğini yazıp bundan şöyle bir anlam çıkarır: “Kartal,

⁴⁶ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s.885.

⁴⁷ Bahrî sultanı el-Melik en-Nâsır Hasan b. en-Nâsır iki defa tahta çıktı: 1347-1351 ve 1354-1361.

⁴⁸ Sultan Hasan Medresesi veya başka adıyla Sultan Hasan Camii in inşası Sultan Hasan tarafından 757H./1356 yılında başlatıldı; bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s. 63 dipnot 3.

⁴⁹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s. 60. Sultan Hasan’ın saltanatı da gerçekten 17 Mart 1361 gününde sona erdi; bkz. Koprıman, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, cild 6, s. 494.

⁵⁰ Behnesâ güney Mısır’da Nil’in batı yakasında bulunan bir yer; bkz. Yâkût, *Mu’cam el-Buldân*, cild 1, s. 771; el-Makrîzî, *Kitâb el-Mevâ’iz vel-I’tibâr fî Zikr el-Hitat vel-Âsâr*, Kahire 1270, cild 1, s. 237-238.

⁵¹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s. 290-291.

karada ve denizde bulunan bütün kuşların kralıdır, baykuş ise kuşların en rezili, hakîri, uğursuzu ve kirlisidir. Bunun anlamı şudur: Vuran kartal, el-Melik en-Nâsır'dır ve vurulan baykuş, tahtı gasp eden Baybars el-Çeşniğir'⁵² dir"⁵³. Gerçekten kısa bir süre sonra 1310 yılında el-Melik en-Nâsır halkın ve emirlerin desteği ile Suriye'den Mısır'a gelip tekrar tahta oturur.

Gelecek hakkında bilgi verdikleri için müneccimler ve falcılar Ortaçağda önemli bir yer tutarlardı. Memlûk tarihçileri de okuyucularının ilgilerini çektiğinden onların gelecekle ilgili tahminlerini aktarırlardı. Hele zaman geçince ve tahminler doğru çıkınca tarihçiler bunu da hayret ederek bildirirlerdi. Bahrî sultanı Aybek (1250-1257) birçok hükümdar gibi müneccimine danıştı. Müneccimi de ona onun ölümüne bir kadının sebep olacağını söyleyince, karısı Şecer ed-Durr ile arası çok gergin olan Aybek, eşini öldürmeye karar vermişti⁵⁴ ama başaramadı; çünkü Musul hükümdarının kızı ile nişanlanmasını hazm edemeyen Şecer ed-Durr önce davranarak onu öldürttü (1257). Böylece müneccimin tahminleri doğrulanmış oldu.

İbn-ed-Devâdârî, Sultan Kutuz'la (1259-1260) ilgili bir olayı anlatır: "Kutuz daha sultan olmadan ve efendisi Aybek sultan iken kumdan geleceği okuyan ('ilm er-reml) tanınmış bir kişiye (müneccim)⁵⁵ şöyle dedi: 'Kumdaki biçimlere bak ve ustadım Sultan el-Mu'izz Aybek'ten sonra Mısır'ın hâkiminin kim olacağını ve Moğolları yenip maksadlarını gerçekleştirmelerine kimin mani olacağını söyle'. Müneccim kuma bakıp hesap yapıp parmakları ile saydıktan sonra şöyle dedi: 'Ey Hond, [Mısır'a sultan olacak kişinin adında] noktasız beş harf var, babasınıninki de öyle.

⁵² El-Melik el-Muzaffer Baybars el-Çeşniğir 1309 yılında, el-Melik en-Nâsır'ın Kerek'ten tahtan çekildiğini bildiren bir mektup gönderince emirler tarafından sultan ilân edildi.

⁵³ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 9, s. 161-162.

⁵⁴ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s. 401.

⁵⁵ İbn ed-Devâdârî bu falcıya sürekli "müneccim" diyor.

Ben buna şaşırımdı; çünkü senin adın üç harften oluşuyor, üstelik bunların ikisi noktalıdır'. Kutuz bunun üzerine gülümsedi ve: 'Niye Mahmud b. Memdûd demiyorsun?' diye sordu. Müneccim de: 'Vallahi ancak bu isim uyar' dedi. Bunun üzerine Kutuz şöyle bir açıklama yaptı: 'Mahmud b. Memdûd benim. Ben de Moğolları yeneceğim ve Harezmsâhı olan dayımın öcünü alacağım'. Biz de bu sözlere çok şaşırдық, ama gerçekten de öyle oldu"⁵⁶.

Gelecek hakkında bilgi veren ve söyledikleri doğru çıkan kişiler her zaman hem tarihçilerin hem de okuyucuların dikkatini çekmişlerdir. Meselâ Şeyh Hıdır⁵⁷ Sultan Baybars'a kendisi ile ilgili olayları ve fetihleri hakkında önceden haber verirdi ve hiç yanılmazdı; öyle ki sultan buna çok hayret ederdi. Meselâ Sultan Baybars Dimeşk'te iken Kerek'e gitmek istedi ve ona danıştı. Şeyh ise şöyle bir tavsiyede bulundu: "Bu yolculukta hayır yok; Mısır'a gidersen daha iyi olur". Sultan ise onu dinlemeyip Kerek'e gidince bir kaza geçirdi ve düşüp bacağını kırdı. Tarihçi bunu anlattıktan sonra şahsî düşüncelerini ve yorumunu şöyle aktarır: "[Bu] ya [gerçekten] geleceği görmekten veya tesadüfen oldu, [ama] Allahu a'lem"⁵⁸.

Sultan Baybars, zamanla bu Şeyh Hıdır'a çok bağlandı, ona saygı gösterip ona birçok yerde zaviyeler yaptırdı. Ama sultan, Şeyh Hıdır'ın ve etrafındakilerin yaptıkları her türlü ahlak ve yasa dışı işlerini duyunca şeyhi tutuklattırdı. Şeyh Hıdır da ölüm cezasına çarptılacağını hisedince sultanı kurnazca şöyle tehdit etti: "Ey Baybars. Benim ecelim ve senin ecelinin yaklaştığını biliyorum. İkimizin ölümünün arasında kısa bir süre var, yıllar veya aylar değil yalnızca günler. Kim önce ölürse, öbürü kısa bir süre

⁵⁶ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 40-41; Kutuz'un annesi Sultan Celaleddin Harezmsâh'ın kızkardeşi idi, babası da Celaleddin Harezmsâh'ın amcasının oğluydu. Kutuz gerçekten de 1260 yılında meşhur 'Ayn Câlût muharebesinde Moğolları yenerek ilerlemelerini durdurmuştu.

⁵⁷ Onunla ilgili bilgi için bkz. E. Strauss -[Ashtor], "Scheich Hidr. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden in Damaskus", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 44 (1937), s.227-230.

⁵⁸ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 221.

sonra onu izleyecek. Bunu iyice anla ve [beni öldürerek] kendi ölümünü çabuklaştırma”⁵⁹. Sultan, şimdiye kadar her dediğini çıkan bu şeyhin sözlerini duyunca düşüncelere daldı ve onun kimse ile temas edemeyeceği bir yerde iyi şartlarda hapsedilmesini emr etti. Ama Sultan Baybars 1277 yılında Anadolu’da iken veziri ile oğlu Berke ondan gizli şeyhi öldürttüler. Baybars Anadolu’dan dönünce rüyasında şeyhi görüp korkuya kapıldı ve hemen onun bırakılması için emir verdi, ama şeyhin ölüm haberini aldı. “O gündan itibaren sultanın sağlık durumunda değişiklik başladı ve 12 gün sonra şeyhi takip etti”⁶⁰. İbn ed-Devâdârî, burada sultanın hastalığını şeyhin kehanetine bağlıyor ve böylece okuyucunun ilgisinin celb ettiğini de gayet iyi biliyor. Mufaddal ve el-Makrîzî ise sultanın fazla kıymız içip rahatsızlanınca yanlış tedavi yüzünden -el-Makrîzî’ye göre zehirlenerek- öldüğünü yazarlar⁶¹.

Gelecek hakkında bilgi vermek açısından rüyalar önemli bir yer tutuyorlar. Eskiden beri insanlar gördükleri rüyaların ne anlama geldiklerini hep merak ederlerdi. Bu yüzden rüya tabircilerinin halkın arasında saygın bir yeri vardı. Memlûk tarihçileri, okuyucuların ilgilerini çekmek için tarih olaylarını anlatırken hadiselerle ilgili rüyaları da vermeyi ihmal etmezlerdi. Meselâ İbn ed-Devâdârî, Sultan Kutuz’un rüyası konusunda Kutuz’un huşdâş⁶² olan Husâm ed-Dîn’in ağzından bir olayı aktarır: “Kutuz ve ben delikanlı idik. Kutuz’un saçında çok bit vardı, ben de saçını tarıyordum. Bir biti öldürdüğüm zaman o bana bir fils verirdi veya ben ona bir fiske vururdum. Bir gün başından çok bit ayıklamıştım ve ona

⁵⁹ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 223.

⁶⁰ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 224.

⁶¹ Bkz. Mufaddal, en-Nehc, nşr. Blochet, *Patrologia Orientalis*, cild XIV, s. 440-441; el-Makrîzî, *Sulûk*, I, s. 636.

⁶² Aynı efendi tarafından satın alınan ve âzât edilen memlûklara “huşdâş” denirdi. Memlûklar “huşdâş” kelimesini “kardeş” kelimesi ile eşanlamlı olarak kullanırlardı. Huşdâşların aralarındaki bağlar çok kuvvetli idi ve hayat boyu sürerdi; bkz. D. Ayalon, “Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi”, çev.S.Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, 1989, s. 241-242.

vuracaktım ama iç çekip şöyle dedim: ‘Allahtan 50 atlıdan oluşan bir emirlik istiyorum’. Bunun üzerine Kutuz başını kucağımdan kaldırıp şöyle dedi: ‘Kalbini ferah tut, ben sana 50 atlı bir emirlik vereceğim’. Ben de ona kuvvetli bir fiske vurup: ‘Sen kim oluyorsun da bana bir emirlik verirsin?’ diye çıktım. O da : ‘Sen 50 atlı bir emirlik istiyorsan, ben de vallahi sana vereceğim’ diye cevap verdi. Ben de ona bu sefer daha kuvvetli bir fiske vurup: ‘Sen çıldırdın’ diye söylendim. O da şöyle cevap verdi: ‘Hayır, Vallahi değil, ey huşdaşım. Ben Mısır’a sahip olacağım ve Moğolları yeneceğim’. Ben de: ‘Bunu nereden biliyorsun?’ diye ona sordum. Kutuz da şöyle cevap verdi ‘Vallahi rüyamda Hz. Peygamberi gördüm; o da bana şöyle dedi: ‘Sen Mısır’ı eline geçireceksin ve Moğolları yeneceksin’. Hz. Peygamberin de sözünden şüphe olmaz’. Ben de sustum ve ona inandım. Kutuz’la ilgili olaylar birbirini izledi ve Mısır’a hâkim oldu... Bir ay geçmeden de Moğolları yendi... Bana da 50 atlı bir emirlik vardı’⁶³.

Görüldüğü gibi tarihçiler, anlattıkları tarih olaylarının arasına metni daha canlandırmak ve okuyucunun dikkatini çekmek için ister bir müneccimin veya bir falcının sözleri olsun ister bir rüya veya doğadaki bir işaret olsun, geleceğe yönelik bilgi aktarırlar ve bu tahminlerin doğru çıktığı zaman bunu da hayret edilecek “el-‘acâib vel-garâib” olarak verirler.

Memlûk tarihçileri, geniş okuyucu kitlesinin zevkine hitap etmek ve sıkılmamak için metinlerin arasında “garîb tesadüf” veya “garîb ittifâk” diye adlandırdıkları ilgi çekici tesadüflerden de bahsederler. Meselâ el-Makrîzî 822H./1419 yılının büyük vebâ salgınından bahsederken Mısır’da bir adamın vebâ hastalığına yakalanma korkusuyla dört erkek evladına güzel bir sünnet merasimi ve ziyafeti hazırlattığını yazar. Oğulları ise hepsi sünnet edildikten sonra herkesin şaşkın bakışlarının önünde aniden ölürlər. Bu garip olay araştırılınca çocuklara verilen şerbetin suyunun ölü bir yılının bulunduğu bir kuyudan alındığı anlaşılır. Tarihçi anlatımını şu veciz kelimelerle bitirir: “Sebebler çeşitli, ama hastalık birdir”⁶⁴.

⁶³ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 41-42.

⁶⁴ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s. 490.

Garip bir tesadüf için bir başka örnek şu olay olabilir: Mısır'da bir mevlid esnasında bir şiir okunduğu sırada "Ateş içinde yanan kişi bile mest olacak ve ev bile dansedecek" beytinde "ev bile dansedecek" mısraına gelince mevlidin yapıldığı ev gerçekten sarsılıp içindekilerin üstüne yıkıldı⁶⁵.

Tarihçiler, büyük siyasî şahsiyetlerin arasında kıyaslama ve karşılaştırmalar yapıp isimlerde ve tarihlerde hayret verici tesadüfler ve benzerlikler bulmaya çalışırlar. Meselâ İbn ed-Devâdârî, Sultan Baybars'ın (öl.1277) ölmeden önceki hastalığının onüç gün sürdüğünü yazar; Hz. Peygamberin ve Salah ed-Dîn-Eyyübî'nin de hastalıklarının aynı uzunlukta olduklarını hayretle kayd eder. "Sultan Baybars'ın ilk fethi Suriye'deki Kaysariyye⁶⁶ idi ve son fethi Anadolu'daki Kaysariyye (=Kayseri)⁶⁷ idi. Baybars 17 Zilkade [658H.] Cuma günü Mısır tahtına oturmuştu ve son cülus merasimi Kayseri'de gine 17 Zilkade [675H.] Cuma gününe rastladı. Türk Selçuklu Devleti'ni kuran Sultan Rukn ed-Dîn Tuğrul Bey ve Türk Memlûk Devletini kuran Sultan Rukn ed-Dîn Baybars'tır⁶⁸. Rukn ed-Dîn Tuğrul Bey, [şî] el-Besâsîrî tarafından kesilmiş olan hutbeyi yeniden Abbasî halifesi adına okuttu. Baybars da Moğollar Abbasî Devleti'ni yıkınca kesilen hutbeyi tekrar Abbâsî halifesi adına okuttu⁶⁹".

Eş-Şucâ'î, el-Melik en-Nâsır Muhammed'in büyük emirlerinden olan Emir Tenkiz'le ilgili ilgi çekici tesadüfleri şöyle sayar: "Çok garip bir durum ki Tenkiz, Suriye nâibliği vazifesine başlamak için Mısır'dan bir Salı gününde çıktı, Dimeşk'e de bir Salı gününde vardı, tutuklanması da bir Salı

⁶⁵ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s. 575.

⁶⁶ Sultan Baybars Suriye'deki Kaysariyye'yi (= Caesarea) 663H./ 1264-1265 yılında Haçlılardan almıştı.

⁶⁷ Sultan Baybars Kayseri şehrini 675H./ 1276-77 yılında feth etti.

⁶⁸ Burada İbn ed-Devâdârî benzetme uğruna tarihe uymayan bir şey yazıyor; çünkü Memlûk Devletinin kurucusu Aybek'tir veya bazı tarihçilere göre Şecer ed-Durr'dur ama Baybars değildir.

⁶⁹ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 8, s. 211-212.

gününe rastladı. Mısır'a tutuklu olarak varışı da bir Salı gününe denk geldi, öldürülmesi de bir Salı gününe tesadüf etti”⁷⁰.

Tarihçiler her zaman harflerin ve sayıların arasındaki bağlantı ve ondan çıkan anlamı merak edip ilgi çekici durumları okuyucularına aktarmayı ihmal etmemişlerdi. Meselâ el-Makrîzî Çerkes sultanı Barsbay'ın oğlu el-Melik el-'Azîz Çakmak tarafından 1438 yılında tahttan indirilince şöyle bir hesap yapar: “[El-'Azîz'in] hükümdarlık süresi 94 gün idi. Garîb bir tesadüftür ki el-'Azîz kelimesinin değeri Cummal (=ebced) hesabına göre 94 tur”⁷¹.

Bir başka örneği İbn ed-Devâdârî veriyor. Tarihçi, yukarıda bahsedilen⁷² Sultan en-Nâsır ile tahtı gasp eden Sultan Baybars el-Çeşnigir'in arasındaki kartal-baykuş benzetmesi için en güçlü delilin şu olduğuna inanıyor: Ebced hesabına göre “ukâb” (=kartal) kelimesinin harflerinin sayısı ile “en-Nâsır” kelimesinin harflerinin sayısı aynıdır; “bûme” (=baykuş) kelimesinin harflerinin sayısı ile “Baybars” kelimesinin harflerinin sayısı da aynıdır. Yazar anlatımını şu sözlerle bitirir: “Bu göze çarpan bir nükte ve açık bir delildir”⁷³.

Memlûk tarihçileri anlatımlarının arasına kaderin cilvesi olarak tanımlanabilecek “el- ittifâk el-'acîb”, “garâib” ve “nevâdir” vermeyi de severler ve böylece hayatta hiç bir şeyin garantisi olmadığını da vurgulamayı ihmal etmezler: “Acîb tesadüftendir ki el-Melik en-Nâsır [vaktiyle]⁷⁴ Abbâsî halifesi Ebû r-Rebî' Suleymân'ı⁷⁵ ve oğullarını

⁷⁰ Bkz. eş-Şucâ'î, *Târîh el-Melik en-Nâsir*, s. 119.

⁷¹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s. 1085; Cummal hesabına göre 'ayn harfi = 70, z harfi = 7, y harfi = 10, tekrar z harfi = 7, el-'Azîz = 94; Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, IV, s. 1085, dipnot 4.

⁷² Bkz. yukarıda s. 81-82.

⁷³ Bkz. İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cild 9, s. 162.

⁷⁴ El-Melik en-Nâsır 737 H./ 1336-37 yılında Halife el-Mustekfî Billâh'ı oğullarıyla ve amcasının oğluyla Kûs'a sürgüne göndermişti. Sultanın halifeye karşı tavrını ve sürgüne gönderme sebeplerini el-Makrîzî ayrıntılı bir biçimde veriyor; bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s. 416-417.

⁷⁵ El-Mustekfî Billâh Ebû r-Rebî' Suleymân, Kahire'de üçüncü Abbâsî halifesi idi;

Kûs⁷⁶ şehrine sürgüne göndermişti; şimdi⁷⁷ ise ona aynı şey yapıldı çünkü Allah oğullarını, ona herkesten en yakın olan, çok güvendiği ve oğullarının vasisi olan memlûku Kosun'un eliyle Kûs şehrine sürgüne gönderdi". Tarihçi okuyucuya kaderin bu cilvesini gösterdikten sonra ona hayat ile ilgili de bir nasihatte bulunur: "Aklı olan herkes bundan ibret alsın ve kötü davranışlardan sakınsın"⁷⁸.

Kaderin cilvesi olarak verilen örneklerden birisi de şudur: Tarihçi, Bahrî sultanı el-Melik en-Nâsır Hasan'ın⁷⁹ 1354 yılında atılmış olduğu hapisshaneden çıkarılarak ikinci defa tahta oturulduğunu ve tahta olan kardeşi Sultan el-Melik es-Sâlih Selaheddin'in⁸⁰ hal' edilip onun yerine hapse gönderildiğini anlatıp şöyle devam eder: "Garîb bir olaydır ki- bu olayda ibret edilecek çok şey var- Sultan el-Melik es-Sâlih için her zamanki gibi sofrta hazırlanıyordu; hapisshanede bulunan en-Nâsır Hasan için de yemek yapılıyordu. Bu arada bir saat içinde es-Sâlih hal' edilip hapse atılması ve [hapisshanede bulunan] kardeşinin [oradan çıkartılıp] onun yerine tahta çıkartılması gerçekleşti. Bunun üzerine es-Sâlih için sarayda hazırlanmış olan sofraya Hasan oturdu ve Hasan'a hapiste yemesi için yapılmış olan yemeği hapse atılan es-Sâlih yedi! Durumları değiştiren Allah'a hamd olsun, ondan başka Allah yoktur"⁸¹. Tarihçiler, kaderin cilvesini gösteren hadiseleri aktarırken okuyucuları yalnız eğlendirmek değil onlara ayrıca insanların sultan olsalar bile beklenmedik olaylarla karşılaşabileceklerini ve her şeylerini kaybedeceklerini gösterip bundan bir

hilâfeti 1302 yılından Kûs'daki 1340 yılındaki ölümüne kadar sürdü.

⁷⁶ Mısır'ın güneyinde, Nil nehrinin doğu tarafında bulunan şehir; Memlûklarda bir sürgün şehri olarak da kullanıldı.

⁷⁷ 742H./1341-42.

⁷⁸ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, II, s. 570.

⁷⁹ El-Melik en-Nâsır Hasan b. el-Melik en-Nâsır Muhammed iki defa tahta çıkmıştı: 1347-1351 ve 1354-1361.

⁸⁰ El-Melik es-Sâlih Selaheddin b. el-Melik en-Nâsır Muhammed, el-Melik en-Nâsır Hasan'ın iki saltanatın arasında hüküm sürdü: 1351-1354.

⁸¹ Bkz. el-Makrîzî, *Sulûk*, III, s.4.

ders almak gerektiğini söylemeyi ihmal etmezler.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Memlûk döneminde büyük bir tarih yazıcılığı faaliyeti göze çarpmaktadır. İlmiye sınıfından olmayan kişiler- bürokratlar, kâtipler ve ordu mensupları-da kaleme sarılıp eserler yazmaya başlamışlardır. Bu eserlerin birçoğunda fasîh Arapçanın yanında “Orta Arapça’nın” daha çok öne çıktığı görülmektedir. Çok kitap yazılmaktaydı çünkü çok okunuyordu. Memlûk döneminde tarih kitapları geniş bir okuyucu kitlesine sahip oldukları için yazarlar okuyucuların zevkine hitap ederek eserlerini düzenlemekteydiler. Yazarlar, kuru tarih anlatımını daha renkli, hareketli ve cazip hale getirmek için bazen anlatılanla ilgili bazen ayrı olarak hikayeler, anekdotlar ve değişik olaylardan da bahsederlerdi, yani bugünkü gazete haberlerinin yanında magazin haberlerine de yer verirdiler. Böylece Memlûk dönemindeki tarih kitaplarında “el-‘acâib vel-garâib” adlı üslup ögesi daha önceki dönemlere nazaren büyük bir artış arz etmektedir. Tarihçiler, “el-‘acâib vel-garâib” adı altında insanlarda, hayvanlarda ve tabiatta görülen garip olaylar ve durumlardan, doğadaki değişikliklerden geleceğe yönelik bilgilerden, müneccim ile falcıların tahminlerinden, rüyalar ve onların açıklamalarından, ilgi çekici tesadüfler ve karşılaştırmalardan, harfler ile sayılar arasındaki bağlantılardan ve ondan çıkan anlamdan ve kaderin cilvesi olarak gösterilen hadiselerden bahsederler .

Böylece “el-‘acâib vel-garâib” adlı üslup unsuru hem Memlûk tarihçiliğinin bir özelliği olarak dikkati çekmekte hem de o devrin insanların gelenekleri, inançları, korkuları ve hayata bakışları hakkında bilgi vermek suretiyle kültür tarihi ve folklor araştırmaları için malzeme sunmaktadır.

